

УДК 930.2+930.25

Ж.З. Денисюк

**ВИДАННЯ ІСТОРИЧНИХ ПРАЦЬ
ІНСТИТУТОМ ДОСЛІДІВ ВОЛИНИ (1949-2007 рр.)**

Стаття присвячена видавничій діяльності товариства «Волинь», заснованого представниками української діаспори, та згодом створеного на цій основі Інституту Дослідів Волині у канадському місті Вінніпег. Висвітлено основні етапи становлення організації, характер наукових досліджень і публікацій.

Ключові слова: Інститут Дослідів Волині, товариство «Волинь», видавнича діяльність, наукові дослідження.

Ж.З. Денисюк

**ИЗДАНИЕ ИСТОРИЧЕСКИХ РАБОТ
ИНСТИТУТОМ ИССЛЕДОВАНИЙ ВОЛЫНИ (1949-2007 гг.)**

Статья посвящена издательской деятельности общества «Волинь», основанного представителями украинской диаспоры, и впоследствии созданном на этой основе Института Исследований Волини в канадском городе Виннипег. Освещены основные этапы становления организации, характер научных исследований и публикаций.

Ключевые слова: Институт Исследования Волини, общество «Волинь», издательская деятельность, научные исследования.

Zhanna Denysyuk

**PUBLICATIONS HISTORICAL WORKS
VOLYN INSTITUTE OF RESEARCH (1949-2007)**

The article is devoted to the publishing company «Volyn» based representatives of the Ukrainian diaspora, and subsequently created on this basis, the Institute Experiences of Volyn in the Canadian city of Winnipeg. The main stages of formation of the organization, the nature of research and publications are highlighted.

Created in the postwar period-Volinians immigrants, mostly former soldiers of the UPA, these organizations launched extensive publishing history of Volyn. The works, written by scientists of the Institute, are a valuable base for the current generation of researchers, historians, and they were created at a time when such research in Soviet Ukraine were simply impossible.

In 2013 this organization indicated memorable date – the 60th anniversary of the first edition of the magazine «Chronicle Volyn» (1953), which was the beginning of the series of different studies. Volyn Institute of research originates from the activities of the Company «Volyn», which was founded by the Ukrainian diaspora, natives of Volyn in November 26, 1949 in St. Andrew house in Winnipeg and by Maxim Boyko initiative engineer. They developed a statement of appeal to the countrymen that they took part in collecting materials about the life of Ukrainian Volyn in the period 1917-1949 in Moscow, Polish and German occupation.

The publication of these materials historiographical was initiated to educate and communicate the truth about past events. In 1950 it was created the first branch of the Company in the US and Canada. Soon, the New York branch of the Society carried out two numbers quarterly edition of the magazine «Volyn». After creating a database publishing Institute publishing Volyn of research, it was concentrated primarily in Winnipeg. There were also the Society in Germany, Munich, Britain and Australia.

Later the Institute was founded Volyn publishing fund that consisted exclusively of donations and contributions from members of the society «Volyn», contributions of Canadians and other countries where people from Volyn live, funds from the sale of books and other publications, as well as funds received their incomes under conducting cultural events.

The Fund got a right to publish works of Metropolitan Illation (Ivan Professor James) , and the money had to come exclusively to fund. Metropolitan Hilarion (I. Ohienko) acquainted with the work of the Society «Volyn» and ordered them to own publication works. Thus, there were published more than two dozen ones.

For the celebration of the memorable events Company «Volyn» published stamps depicting churches, emblem of the city of Volyn for marking the 400th anniversary of the Ostroh Bible Society 40th Anniversary «Volyn» 1000th anniversary of the Baptism of Ukraine and others. There were series of «historical emblems attractions Volyn», «church Volyn». many greeting cards, logos, posters, portraits etc were also issued.

July 21, 1951 at general meetings of the company «Volyn» published the Charter, the Council elected and newly elected Directorate Agency «Volyn Institute of Research». August 15, 1951 at the regular meeting of the Institute it was decided to start to publish a popular science book «Chronicle of Volyn». The place of printing of the popular collection was selected S. Kravets print shop in Buenos Aires (Argentina). They published articles on archeology, history, geography, nature, population, economics of Volyn, religious life, culture, ethnography, literature, the press, and so on.

Organizational structure consisted of the Institute Council, which was responsible for scientific work, and Board of Directors, which conducted the administrative leadership and took new members of the Institute. Executive Institute in early 1952 based on the so-called Charter Pravylnyky, created to link all circles of society and one purpose. It is noted that the Institute could decentralize their work, if necessary to open their own branches in various countries that are subject to statutory institutions. In general, their activities Explore Volyn Institute issued about 70 individual monographs. The Institute has a long worked separate department in Holm and Podlasie. At the end of 1954 at a general meeting of the Institute it was proposed to divide the work of the Institute into two sections: materials science and popular science, as well as open and Kholmsh Polissia section. For publication of works of popular science nature that are not included in the format «Volyn Chronicle» was decided to establish a «library Volyn Chronicle». It is extremely hard work of the Institute was also in the mailing and distribution of books .

In 2007 Volyn Institute of Research, based on Canadian Research Company «Volyn», ceased to exist due to advanced age of its members. Archives and publishing power transferred to the Volyn Lesya Ukrainian State University in Lutsk.

Keywords: *Institute Experiences Volyn Company «Volyn», publishing, research.*

Серед історичного краєзнавства Волинського краю на особливу увагу заслуговує наукова діяльність діаспорних інституцій – Товариства «Волинь» та Інституту Дослідів Волині, що діяли в канадському Вінніпезі. Створені в повоєнний період вихідцями-волинянами, переважно колишніми вояками УПА, ці організації розгорнули широку видавничу діяльність з історії Волині. Праці, написані науковцями Інституту, становлять цінну джерельну базу для покоління нинішніх дослідників-істориків, і творилися вони в той період, коли подібні дослідження в підрадянській Україні були просто неможливими. Проте, сьогодні важко переоцінити науковий внесок та обсяг тих матеріалів з історії та літератури Волині, що були надруковані протягом років копіткої праці.

2013 р. відзначали пам'ятну дату – 60-ліття видання першого часопису «Літопис

Волині» (1953 р.), що дало початок для серії різних досліджень. Проте детальніше зупинимося на історії формування наукової бази та діяльності Інституту дослідів Волині, що безпосередньо впливало й на характер історичних досліджень.

Інститут дослідів Волині бере свої початки з діяльності Товариства «Волинь», яке було засноване представниками української діаспори, вихідцями з Волині 26 листопада 1949 р. в будинку Колегії Св. Андрія у Вінніпезі. За ініціативи інженера Максима Бойка були скликані організаційні збори за участі краєзнавців Гната Дучинського, Антона Молитвенника, Степана Миколайчука, Каленика Щерблюка, Тиміша Мельника та Володимира Мельника, які й підписали спільну угоду про співпрацю. Спочатку це був просто Гурток Волинян, згодом на цій основі створено Інститут Дослідів Волині, наукову інституцію,

що передбачалася бути як спадкоємиця Товариства дослідників Волині. Дослідниками була розроблена заява-звернення до земляків, щоб вони взяли участь у збиранні матеріалів про життя українців на Волині в період 1917-1949 рр. під московською, польською та німецькою окупаціями. Видання цих історіографічних матеріалів започатковано для просвіти та донесення правди про минулі події. 1950 р. були створені перші філії Товариства у США і Канаді. Невдовзі Нью-йоркська філія Товариства здійснила видання двох чисел щоквартального часопису «Волинь». Після створення видавничої бази Інституту Дослідів Волині видавничу діяльність було зосереджено, передусім, у Вінніпезі. Також існували Товариства у Німеччині, Мюнхені, Великій Британії, Австралії.

Як писали самі представники Інституту, метою їхньої діяльності було збереження матеріалів, що на рідних землях уже знищені, або недоступні для вільної науки, «започаткувати розв'язання... питань щодо Волині, які досі порушені не були, або розв'язувано їх неправильно» [1, 3]. Поміж тим, керівництво Інституту оприлюднило свій перший Комунікат, в якому було викладено основні положення їхньої діяльності. Усвідомлюючи, що складно проводити історичні дослідження щодо територіально віддаленої волинської землі, все ж головними своїми завданнями Інститут вбачав таке: шляхом друкованого слова захищати історичну приналежність Волині як невід'ємної частини України, об'єктивно висвітлювати визвольні події на Волині за науковим принципом, доповнювати діяльність уже існуючих наукових установ [1, 15-16].

Також згодом при Інституті було засновано Волинський видавничий фонд, що складався винятково з добровільних пожертв і внесків членів товариства «Волинь», внесків громадян Канади та інших країн, де живуть вихідці з Волині, коштів від реалізації книг та інших видань, а також коштів, одержаних під час проведення культурних заходів. Перший внесок було зроблено М. Котульським, пізніше долучилися С. Наливайко, Ф. Степанчук, Я. Трембач, А. Шарунович, Д. Шумило, Ю. Оліферчук, Д. Верба, М. Мазурик, І. Шевчук [1, 18].

Фонд значно поповнився згідно із заповітом митрополита Іларіона (професора Івана Огієнка), де було зазначено, що Інститут має виняткове право на видання його творів, а кошти повинні надходити винятково до фонду.

21 липня 1951 р. на загальних зборах товариства «Волинь» було оприлюднено Статут, обрано Раду та Дирекцію новоствореної установи «Інституту Дослідів Волині». Для того, щоб зібрати і зберегти від знищення наявні на той час у діаспорі матеріали про Волинь, науково й об'єктивно висвітлювати питання, що торкаються краю, об'єднати земляків, допомагати їм морально і матеріально, 15 серпня 1951 р. на чергових зборах Інституту було вирішено почати видавати науково-популярний збірник «Літопис Волині». Місцем друку науково-популярного збірника було вибрано друкарню С. Кравця у Буенос-Айресі (Аргентина). Там були опубліковані статті з археології, історії, географії, природи, населення, господарства Волині, релігійного життя, культури, етнографії, літературознавства, преси тощо. Ще до об'єднання волинян в одну організацію, гурток у Вінніпезі видав збірник «Волинь у боротьбі за волю України».

Починаючи з першого номера «Літопису Волині», та в інших його виданнях, були розміщені звернення до всіх українців – науковців та літераторів надсилати та передавати матеріали, документи або спогади про події минулого, пов'язані з Волинською землею, в редакцію журналу. Також відбувалися постійні звернення української діаспори з закликом передплачувати та замовляти нові видання Інституту Дослідів Волині, а також, за можливості, вносити благодійні пожертви.

Організаційно структура Інституту складалася з Ради, яка відповідала за наукову роботу, та Дирекції, яка здійснювала адміністративне керівництво та приймала нових членів до Інституту, та дійсних членів – наукових співробітників. Протягом усього періоду діяльності установи в ній працювали 147 дійсних членів-науковців [2, 16].

Серед почесних науковців Інституту – митрополит Никанор (Абрамович) – Протоієрарх Української Автокефальної Православної Церкви на еміграції; поетеса Оксана

Лятуринська, письменник Улас Самчук. Почесним Головою Ради Інституту 23 квітня 1961 р. був обраний Високопреосвященний Владика Митрополит Іларіон (І. Огієнко), фактично ж головував професор Ю. Мулик-Луцик. Головою Дирекції був професор, інженер М. Боровський, заступником – І. Онуфрійчук, секретарем – інженер М. Бойко. З особливим подвижництвом працювали також С. Радчук (президент Інституту), професор Манітобського університету І. Тарнавецька та М. Тарнавецький – президент канадської УВАН, І. Косач-Борисова (сестра Лесі Українки), скульптор Л. Молодожанін, отаман Т. Бульба-Боровець, протоієрей С. Герус [3, 21].

Окремо слід сказати про Митрополита Іларіона (І. Огієнка), який, ознайомившись із роботою Товариства «Волинь» і Інституту Дослідів Волині, доручив їм видання власних праць. Загалом же їх було видано більше двох десятків, зокрема такі: «Свята Почаївська Лавра», «Слово про Ігорів похід», «Дохристиянські вірування українського народу», «Словник Шевченкової мови», «Історія церковнослов'янської мови» (в 2-х т.), «Українська мова (як писати і говорити політературному)», «Стилістичний словник української мови», «Повстання азбуки і літературної мови в слов'ян», «Семантично-етимологічний словник української мови» (в 4-х т.) [4, 11].

Загалом протягом своєї діяльності Інститут Дослідів Волині видав біля 70 окремих монографій. Серед найбільш значних видань Інституту – С. Килимник, «Український рік в народних звичаях» (в 5-ти т.), Є. Пастернак, «Історія Холмщини і Підляшшя», твори У. Самчука «На білому коні», «Планета Ді-Пі», «На коні вороному» і «Втеча від себе»; «Духовність українського народу» – протопресвітера доктора С. Ярмуся; «Армія без держави» – отамана Т. Бульби-Боровця; «Нарис історії Волинської Землі» – професора І. Левковича; «Поетика Лесі Українки» – Т. Горохович; «Стара Волинь і Волинське Полісся» – професора О. Цинкаловського.

Для відзначення пам'ятних подій Товариство «Волинь» видавало марки із зображенням храмів, гербів міст Волині, марки на

відзначення 400-річчя Острозької Біблії, 40-ліття Товариства «Волинь», 1000-ліття Хрещення України та ін. Це були серії «Історичні герби визначних місць Волині», «Церкви Волині». Видано також було чимало привітальних листівок, емблем, афіш, портретів тощо.

При Інституті тривалий час працював окремий відділ Холмщини і Підляшшя, який займався збором матеріалів про побут, церковне життя, літературу, мистецтво, а також про політику й визвольні змагання Холмщини та Підляшшя. Окрема увага приділялася періодові польської окупації. Керівником відділу був Г. Метюк [1, 29]. Наприкінці 1954 р. на загальних зборах Інституту було висунуто пропозицію розділити роботу Інституту на дві секції: наукових матеріалів та науково-популярних, а також відкрити Поліську і Холмську секції. Для видання праць науково-популярного характеру, які не входили до формату «Літопису Волині», було вирішено заснувати «Бібліотеку Літопису Волині». Головою було обрано Ф. Онуфрійчука, науковим редактором Ю. Мулика-Луцика, відповідальним редактором – А. Шумовського.

Слід зазначити, що «волинезнавчі» товариства та гуртки створювалися українською діаспорою і в інших містах. Зокрема, Л. Островським було засновано Товариство «Волинь» у Клівленді (США), яке фінансово допомагало в роботі Інституту Дослідів Волині. Подібна організація діяла також у Торонто – «Історично-Дослідне товариство Волині», засноване М. Котульським у червні 1951 р. Товариство в Торонто мало на меті також згуртувати науковців української діаспори, хоча там і не було створено потужної видавничої бази [1, 20].

Поширення діяльності Інституту Дослідів Волині та утворення його відокремлених товариств і структурних підрозділів вимагало перегляду організаційно-статутної діяльності. Статутом регламентувалася діяльність лише Інституту, а всі інші осередки мали теж свої місцеві особливості. З цією метою Управа Інституту на початку 1952 р. на основі Статуту створила так званий Правильник, аби пов'язати всі гуртки і товариства однією метою. В ньому зазначалося, що Інститут може децентралізувати свою працю, за потреби

відкривати власні філії в різних країнах, які за статутом підлягатимуть Інститутові. Головними завданнями філій було також ведення наукових досліджень, залучення до співпраці фахівців, за погодженням з Інститутом видання власних праць, допомога в поширенні публікацій та видань Інституту, організування гуртків прихильників Інституту для збору матеріальної допомоги. Вводилося ще також у цьому Правильнику поняття *представництво*, під яким розумілося залучення й уповноваження певних осіб для виконання окремих завдань: збір матеріалів, організаційні заходи тощо. Представники мали своїм завданням формування гуртків прихильників Інституту, поширювати його видання, пошук меценатів та спонсорів для видавничої діяльності [1, 28].

Надзвичайно кропітка праця Інституту полягала також у розсилці та розповсюджен-

ні книг. Для кращого та надійнішого розповсюдження друкованих матеріалів Інституту діяла певна система поширення видань, оскільки висилати на індивідуальні адреси користувачів було ризиковано. У кожному більшому чи меншому поселенні українців за кордоном знаходилася група людей, яка займалася розповсюдженням цих видань.

2007 р. Інститут Дослідів Волині, заснований канадським науковим товариством «Волинь», припинив своє існування через похилий вік її членів. Архів і видавничі потужності передано до Волинського держуніверситету імені Лесі Українки в Луцьку. Наклади вже надрукованих видань та іншу літературу працівники Інституту надсилали до бібліотек культурно-освітніх установ та навчальних закладів в Україні, які залишатимуться для науковців цінним джерелом до вивчення історії Волинського краю.

Використані джерела

1. Бойко М. Десятиліття Інституту Дослідів Волині / М. Бойко // Літопис Волині. – Ч. 5. – Вінніпег, 1961. – С. 3-18.
2. Відділення Інститут Дослідів Волині – на Волині! // Літопис Волині. – Ч. 19-20. – Вінніпег, 1999. – С. 16-19.
3. Козак С. Літописці Волині / С. Козак // Літопис Волині. – Ч. 19-20. – Вінніпег, 1999. – С. 21-23.
4. Коротка історія Волинських громад у Вінніпезі // Літопис Волині. – Ч. 19-20. – Вінніпег, 1999. – С. 10-12.

References

1. Boyko M. (1961) Decades of experiments Volyn Institute. Litopys Volyny, 5, 3-10 [in Ukrainian].
2. Branches experiments Institute of Volyn – Volyn (1999). Litopys Volyny, 19-20, 16-19[in Ukrainian].
3. Kozak S. (1999). Chroniclers of Volyn. Litopys Volyny, 19-20, 21-23 [in Ukrainian].
4. Short History of Volyn communities in Winnipeg (1999). Litopys Volyny, 19-20, 10-12 [in Ukrainian].